

Чому стоїцизм?

Сьогодні стоїцизм у деяких країнах світу, зокрема і в Україні, набуває неабиякої популярності. Ймовірно, це пов'язано з пошуком нестандартних відповідей на складні виклики сучасності. Проте будь-яка популяризація філософії неминуче призводить до її спрощення. Сьогодні нерідко можна прочитати про стоїцизм як про спосіб підвищити продуктивність чи ефективність, здолати прокрастинацію, навчитися контролювати свої емоції, досягти успіху тощо. Усе це, хоча і має місце в стоїцизмі, є обмеженим і поверховим поглядом на одну з найцікавіших шкіл античної філософії.

Насправді стоїцизм – це філософія, яка має свої оригінальні уявлення про Всесвіт, людину та її щастя. І тут одразу важливо зауважити, що *стоїчні постулати аж ніяк не збігаються з нашим «побутовим» уявленням про цей світ і тим, як у ньому правильно жити!*

Наприклад, сьогодні ми вважаємо, що добре мати гарне здоров'я. Ми захоплюємося «правильним» харчуванням, бігаємо вранці та ходимо в спортзал. Нам допомагають фітнес-тренери, нутриціологи, дієтологи, ендокринологи тощо. Навіщо? Тому що добре мати здорове тіло. Те саме з бізнесом, кар'єрою та стосунками. Ми хочемо мати прибутковий бізнес або престижну високооплачувану роботу; мати гарний будинок чи квартиру, класну машину, стильний одяг тощо. Ну і, звісно, гарну дружину чи чоловіка, а також вихованих, розумних і здорових дітей...

Натомість справжній стоїк на все це скаже лише одне: «*Бай-дуже!*». Адже все це не має жодного стосунку до істинного блага й ніяк не впливає на справжнє щастя людини.

Буду відвертим: філософія стоїцизму не ставить собі за мету допомогти нам бути здоровішими чи заможнішими або побудувати міцні стосунки. Натомість стоїцизм пропонує вийти за межі банальності нашого існування й прожити це життя на зовсім іншому рівні – з *відчуттям непохитного внутрішнього щастя, яке не залежить від жодних зовнішніх обставин.*

Мій шлях у філософію стоїцизму

Мій шлях у філософію розпочався доволі рано. Ще підлітком я раптом усвідомив дві прості істини:

- I. Світ навколо не існує заради мене і не буде задовольняти всі мої забаганки. Замість цього світ подекуди мене лякає і робить боляче.
- II. Насправді не так важливо, що відбувається навколо мене, як те, що я переживаю в собі. Саме тому насамперед я маю працювати над собою: над своїми думками, емоціями та бажаннями.

Від природи я був занадто сором'язливим, і ви навіть не уявляєте, наскільки. У мене прискорювалося серцебиття і пересихало в горлі щоразу, коли доводилося відповідати вчителю біля дошки перед усім класом. А коли мені раптом доручили роль ведучого одного зі шкільних свят, я не знав, як впоратися зі своїм шаленим хвилюванням. Доходило навіть до того, що я подекуди заїкався.

Але водночас я був доволі амбітним. Почуття власної гідності не давало мені просто бути жертвою обставин. Мене надихали слова Фауста Гете, які я часто повторював як мантру:

Лиш той життя і волі гідний,
Хто б'ється день у день за них.

І я вирішив працювати над собою. Я займався бойовими мистецтвами і читав усе, що бодай якось було пов'язано із саморозвитком. Так я вперше звернувся до філософії. Спочатку це була східна думка: буддизм, даосизм і йога. А невдовзі я захопився і західною філософією, зокрема античними школами, а також поглядами Рене Декарта, Бенедикта Спінози, Джорджа Берклі, Імануеля Канта, Мішеля Фуко, Жюльєн Дельоза тощо.

Відтоді філософія стала моєю пристрастю, і у 28 років я здобув науковий ступінь кандидата філософських наук.

Сьогодні мені вже за 40, позаду десятки років філософської практики, в якій значна роль належить саме стоїцизму. Адже стоїцизм виявився тим, що мені справді було потрібно. Стоїчні світоглядні настанови та практики допомогли мені здобути внутрішній спокій та розвинути неабияку силу духу. Наразі я відчуваю в собі достатньо сил і бажання, щоб поділитися своїм досвідом з усіма охочими.

Основи стоїчного світогляду в питаннях і відповідях

У сучасній популярній версії стоїцизму основна увага зосереджується саме на *етиці*. Звісно, завжди хочеться дізнатися, як правильно вчинити в тій чи тій ситуації. Проте філософія так «не працює». Невід'ємними частинами стоїцизму, окрім етики, є також *фізика* й *логіка*. Тому що неможливо зрозуміти як *правильно* діяти у світі, не маючи *правильного* уявлення про цей світ.

Кожен з нас має певний світогляд. Але дуже часто він сформований стихійно, внаслідок нашого життєвого досвіду. Філософія натомість пропонує нам сформувані раціональні світогляд, який матимемо внаслідок концентрації нашої власної думки. Так, різні філософські школи пропонують свої світоглядні настанови. І це добре. Суть у тому, що ми не можемо просто, почувши чи прочитавши якесь філософське поняття, зробити його частиною свого світогляду. Ні, ми маємо зробити його «своїм», помисливши. Отож філософські поняття, які вперше, наприклад, запропонували Платон, Арістотель, Зенон, Декарт чи Кант, стають насправді нашими, якщо ми здатні їх помислити. Але це не завжди так просто, як може здаватися!

Отже, мислити філософське поняття – це не просто готуватися до практичного життя, а вже практикувати.

Чому потрібно починати з Сократа?

Сократ проживав в Атонах у V ст. до н. е., приблизно за 100-150 років до заснування стоїчної школи філософії. Саме Сократа можна вважати зразковим європейським філософом. Принципово, що Сократ ніколи не вважав себе мудрецем! Він був саме філософом¹, тобто тим, хто прагне мудрості, хто перебуває в постійному пошуку істини і ніколи не зупиняється. Відома фраза Сократа «Я знаю, що нічого не знаю» – якнайкраще засвідчує його як філософа, а не мудреця. Сократ закликав безперестанку шукати істину! Саме за це його й стратили атенці. І саме за це наступні покоління філософів вважають Сократа справжнім мудрецем! Адже, можливо, найвища мудрість і полягає в тому, щоб ніколи не зупинятися у пошуку істини.

То до чого ж дійшов Сократ у своїх пошуках? Насамперед Сократ учив ніколи не дбати про свої справи раніше і більшою мірою, ніж про самого себе. Тобто майно, гроші, кар'єра, репутація, стосунки і навіть здоров'я – другорядні. А на першому місці для нас має бути наша душа. Душа не в релігійному чи містичному сенсі, а в сенсі особистості. *Хто я як особистість?* Це найперше питання, відповідь на яке ми справді маємо обмірковувати. *Пізнай самого себе та потурбуйся про себе!* Ось до чого нас усіх закликає Сократ.

А чи пізнав Сократ сам себе? Отож-то й воно, що пізнав! На суді, де йому врешті оголосили смертний вирок, Сократ не намагався врятувати себе. Під час своєї промови він наголосив, що покликаний у цей світ, аби дбати насамперед про справедливість. І це навіть важливіше, ніж саме життя.

¹ Філософія (φίλοσοφία) грецькою означає прагнення, або любов до мудрості.

У такий спосіб Сократ окреслив вектор руху, зокрема й для філософії стоїцизму. Чесноти! Ось що є насправді людським. Ось про що нам варто подбати насамперед, коли дбаємо про себе. Про добро в собі, про красу, справедливість, мужність, милосердя, поміркованість тощо.

Як виникає саме стоїчне вчення?

Засновником стоїчної філософії вважається Зенон з Кітіона (містечко на острові Кіпр, яке, ймовірно, заснували фінікійці). Античний історик філософії II-III ст. Діоген Лаертський розповідає напівлегендарну історію про Зенона, який потрапив у кораблетрощу, втратив товар і сам ледь не загинув. Згодом, перебуваючи в Атонах, Зенон захопився філософією й став учнем кініка Кратета.

Цікаво! Філософи-кініки, послідовники Антисфена (учня Сократа), вчили, що для щастя людині достатньо самої чесноти. Сама назва цього філософського напрямку походить від грецького «кінікос», що буквально перекладається як собака. Кініки провадили аскетичний спосіб життя, демонстративно нехтували соціальними нормами, відмовлялися від багатства, слави, влади та задоволень, які вважали неприродними для людини. Найвідомішим кініком був Діоген Сінопський, що певний час жив у величезній амфорі (піфосі) та називав себе «собакою». Якось славнозвісний правитель і завойовник Александр Македонський запропонував Діогену все, що той захоче.

– Не затуляй мені сонце, – відповів філософ.

Зенон запозичив у кініків деякі ідеї, які в подальшому розвинув у своїй філософії. Проте, сором'язливий від природи, він

відкинув епатажність та радикалізм кіничного способу життя. У подальшому Зенон навчався ще у кількох вчителів філософії (наприклад, у Стільбона), а наприкінці IV ст. до н.е. почав навчати сам.

Стоя Пойкіле (Στοά Ποικίλη, «розписний портик») – публічне місце в Атенах, де Зенон поширював своє вчення. Звідси і назва його філософської школи – Стоя (Στοά), від якої походить слово «стоїцизм».

З часом Зенон скаже: «Як добре, що доля сама штовхає нас у філософію!» [2; 261]. Так він довів, що філософія насправді здатна радикально перетворити людину. Адже сам він, завдяки філософії, «трагічну» подію свого життя (кораблетрошу) згодом зумів побачити як щасливу!

Зенон прожив в Афінах до глибокої старості й, за переказами, добровільно пішов з життя, затримавши дихання. Натомість його справа продовжує жити, адже і в наш час стоїцизм набуває популярності.

На жаль, до нас дійшло дуже мало текстів ранніх стоїків. Більш-менш повне уявлення про стоїчне вчення ми маємо завдяки пізнім стоїкам, яких ще називають римськими. Насамперед це римський сенатор Анней Луцій Сенека, відпущений на волю раб – Епіктет та імператор Марк Аврелій.

Звісно, варто враховувати, що римські стоїки проживали за 3-5 століть після Зенона. Тому акценти та нюанси їхньої філософії можуть відрізнятися від поглядів ранніх стоїків. Проте сам дух учення залишається незмінним!

З чого починається стоїцизм?

Стоїцизм – це філософія, а філософія, на мою думку, починається з усвідомлення або хоча б з відчуття *трагедії людини*. І це не завжди має бути болісно чи стражденно, але завжди цікаво!

Зауважте насамперед, що наше існування не є актом нашої волі. Ніхто з нас не замовляв своє життя. Окрім того, що ми чомусь існуємо, то ми існуємо у світі, який не створювали і про який не мріяли. І це дуже цікаво. У цьому світі (*про який ми не мріяли!*), звісно, є щось, що нас лякає, дратує, розчаровує, ображає, завдає болю тощо. А на додачу ще й усвідомлюємо неминучість власної смерті.

Складається доволі абсурдна ситуація. Ми чомусь з'явилися у світі, який подекуди завдає болю і в якому мусимо померти. То який сенс усього того, що називаємо своїм життям?

Дати відповідь на це запитання покликана філософія. А стоїцизм, як один з багатьох варіантів філософії, на мою думку, непогано впорався з цим завданням. Цікаво, адже стоїцизм зародився понад 2 тис. років тому в Греції, а ми спілкуємося про нього зараз – в Україні. І не просто як шанувальники екзотичної давнини чи історики, а як ті, хто прагне сьогодні застосувати стоїчні практики задля щасливого життя.

Чим є стоїцизм сьогодні?

У моему розумінні, стоїцизм – це не просто сукупність філософських догм, а простір, у який я свідомо вільно занурююсь і крізь призму якого осмислюю свій життєвий досвід. Такий підхід дає мені змогу тлумачити стоїцизм як *мистецтво жити з*